

УДК 373.3.015.3:159.955

Петренко Ю. О.

здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти

ОП Початкова освіта

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Науковий керівник:

Шанскова Т. І.

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Мислення, як фундаментальна когнітивна функція, є складним і багатограним процесом, що лежить в основі нашого розуміння світу та взаємодії з ним. Воно являє собою вищу форму пізнавальної діяльності, що виходить за межі безпосереднього чуттєвого сприйняття, дозволяючи людині оперувати абстрактними поняттями, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати події та знаходити рішення проблем. Завдяки мисленню ми здатні аналізувати складні ситуації, розкладати їх на окремі елементи, виявляти схожість та відмінності між ними, об'єднувати розрізнені факти в цілісну картину та робити обґрунтовані висновки, що виходять за межі очевидного.

У цьому контексті особливе значення набуває критичне мислення, яке є не просто одним із аспектів мисленнєвої діяльності, а скоріше якісно іншим рівнем її функціонування. Критичне мислення – це наукове мислення, для якого характерні усвідомленість та самовдосконалення, незалежність рішень [1, с. 42]. Воно передбачає активну та рефлексивну позицію щодо отриманої інформації. Це здатність не просто запам'ятовувати факти, а й глибоко їх осмислювати, ставити під сумнів усталені твердження, виявляти можливі упередження та маніпуляції. Хоча одне зі значень слова “критика” передбачає несхвальне, негативне судження про щось, але у вислові “критичне мислення” мається на увазі ширше значення критики всебічний

розгляд, аналіз та оцінка (подібне значення присутнє і у вислові “мистецька критика”) [2, с. 7].

Формування критичного мислення в учнів початкової школи на уроках мови та літератури є надзвичайно актуальним завданням сучасної освіти, адже вміння аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та приймати зважені рішення є ключовими для успішної самореалізації особистості в інформаційному суспільстві. Недостатнє формування цих навичок у молодшому шкільному віці може ускладнити подальше навчання та адаптацію дитини до швидкозмінного світу.

Критичне мислення в контексті початкової школи розуміється як сукупність когнітивних навичок, що дозволяють дитині активно та усвідомлено працювати з інформацією, включаючи її аналіз, синтез, оцінювання, інтерпретацію, пояснення та саморегуляцію. Розвиток цих навичок тісно пов’язаний з психологічними особливостями молодшого шкільного віку та сприяє формуванню інших важливих компетентностей, таких як комунікативна, інформаційно-цифрова та навчальна. Важливість розвитку критичного мислення також підкреслюється відповідними нормативно-правовими документами та державними освітніми стандартами.

Уроки мови та літератури мають значний потенціал для формування критичного мислення молодших школярів. Робота з текстом розвиває аналіз, інтерпретацію та оцінювання інформації (від виділення головного до виявлення авторської позиції). Творчі завдання (альтернативні кінцівки, есе, власні тексти) стимулюють самостійне мислення. Дискусії вчать аргументації та критичному осмисленню різних точок зору. Ефективні інтерактивні методи (“мозковий штурм”, “шість капелюхів”, діаграми Вена, кубування).

У практичній діяльності вчитель може використовувати різноманітні методи та прийоми для формування критичного мислення на уроках мови та літератури. Для аналізу тексту застосовуються “читання з позначками”, формулювання різнопланових питань, побудова “дерева рішень” і заповнення порівняльних таблиць. Оцінювальні судження розвиваються через “шкалу думок” та аргументовані дискусії. Творче й проблемне мислення стимулюють метод “ПРЕС”, складання сенканів і кластерів, а також розв’язання проблемних ситуацій на основі прочитаного. Візуальні навчальні матеріали також полегшують аналіз інформації.

Підсумовуючи, уроки мови та літератури відіграють ключову роль у формуванні критично мислячої особистості молодшого школяра. Активне впровадження різноманітних методів та прийомів, спрямованих на розвиток аналітичних, оцінювальних та творчих здібностей учнів, є важливим кроком до виховання компетентних та успішних громадян. Подальші дослідження в цій галузі можуть бути спрямовані на розробку та апробацію нових ефективних методик формування критичного мислення в початковій школі.

Список літератури

1. Борисенко, А. В. Розвиток критичного мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Актуальні проблеми початкової освіти: теорія і практика*, 2023, С. 41-44.
2. Кругляк М. І. Критичне мислення. Матеріали III частини онлайн-курсу “Логіка, аргументація, критичне мислення” [в блозі <https://criticalthinkerua.wordpress.com>] / М. І. Кругляк Київ, 2021, 193 с.